

გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) – არსი და განვითარების პერსპექტივები

გვანცა მოსიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ელ-ფოსტა: gvantsamosidze@gmail.com

ანოტაცია

გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) გეოგრაფიისა და არქეოლოგიის მომიჯნავე მეცნიერებაა. ის აერთიანებს ჰუმანიტარულ (საზოგადოებრივ) და საბუნებისმეტყველო სამეცნიერო დისციპლინებს, განიხილავს ადამიანი-გარემოს ურთიერთობის ისტორიულ განვითარებას, იკვლევს საზოგადოების კულტურულ განვითარებას შესაბამისი ბუნებრივი ტერიტორიის ფონზე, ასევე ბუნებრივი გარემოს ცვლილებებს, აანალიზებს ლანდშაფტის ცვლილების ანთროპოგენულ ფაქტორებს. გეოგრაფიულ-არქეოლოგიური კვლევის მეთოდებში გამოიყენება დისტანციური ზონდირების თანამედროვე მეთოდები (მათ შორის, საჰაერო და სატელიტური სურათების ინტერპრეტაცია), ისევე, როგორც გეოსაინფორმაციო სისტემები (GIS).

სტატიაში განხილულია გეოგრაფიული არქეოლოგიის (გეოარქეოლოგიის) არსი და მნიშვნელობა, პერსპექტივები, კავშირი სხვა მეცნიერებებთან, ცნობადობა საქართველოში, როგორი და რომელი კვლევის მეთოდები გამოიყენება გეოგრაფიული არქეოლოგიის (გეოარქეოლოგიის) კვლევის პროცესში და რა საჭიროა ის.

საკვანძო სიტყვები: გეოგრაფია, ინტეგრაციული გეოგრაფია, გეოარქეოლოგია, ლანდშაფტი, გეოინფორმაციული სისტემა, განვითარება.

GEOGRAPHICAL ARCHAEOLOGY (GEOARCHAEOLOGY) – THE ESSENCE AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT

Gvantsa Mosidze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

E-mail: gvantsamosidze@gmail.com

Annotation

Geographical Archaeology (Geoarchaeology) is an adjacent science of Geography and Archaeology. It combines the humanities (social) and natural sciences, Discusses the historical dimension of human-environmental relations, studies the cultural development of society against the background of the relevant natural area, as well as changes in the natural environment, analyzes anthropogenic factors of landscape change. Modern methods of remote sensing (including interpretation of aerial and satellite imagery) as well as geographic information system (GIS) are used in geographical-archaeological research methods.

The article discusses the essence and significance of Geographical Archaeology (Geoarchaeology), perspectives, connection with other sciences, awareness in Georgia, What and which research methods are used in the research process of Geographical Archaeology (Geoarchaeology) and what is needed for it.

Keywords: Geography, integrative geography, Geoarchaeology, Landscape, GIS, development.

შესავალი

გეოგრაფიული არქეოლოგია არის გეოგრაფიის ის მიმართულება, რომელიც მრავალდის-

ციპლინარული მიდგომით პასუხობს კითხვებს უძველეს ლანდშაფტებზე ანთროპოგენური გავლენის შესახებ და აანალიზებს ისტორიულ

ადამიანთა და გარემო ურთიერთობებს, რაშიც არქეოლოგიური, გეოგრაფიული და გეომეცნიერული მეთოდები და ცნებები გვეხმარება.

აქვე უნდა ითქვას, რომ გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) შედის ინტეგრაციული, საზოგადოებრივ-საბუნებისმეტყველო გეოგრაფიულ მეცნიერებათა ჯგუფში. იგი ისტორიული გეოგრაფიის ნაწილია. „საზოგადოებრივ-საბუნებისმეტყველო გეოგრაფიის მეცნიერებათა ჯგუფი ისეთი ნაწილებისაგან შედგება, როგორიცაა: ქვეყანათმცოდნეობა (დასავლეთში – რეგიონული გეოგრაფია), გეოეკოლოგია, ბუნებრივი რესურსების გეოგრაფია, ისტორიული გეოგრაფია, რეკრეაციული გეოგრაფია, სამხედრო გეოგრაფია, სამეცდიცინო გეოგრაფია, მსოფლიო ოკეანის გეოგრაფია და სხვ. საზოგადოებრივ-საბუნებისმეტყველო გეოგრაფიის ნაწილები ერთიანი გეოგრაფიის თვალსაჩინო მაგალითია“ (ნ. ელიზბარაშვილი, 2010).

სტატიაში განხილულია გეოგრაფიული არქეოლოგიის (გეოარქეოლოგიის) არსი, განვითარების მნიშვნელობა და პერსპექტივები, დანიშნულება, როგორ ფართოდ არის ათვისებული, რა სამუშაოები ხორციელდება ამისათვის, რა ციფრული ტექნოლოგიები გამოიყენება კვლევის პროცესში.

კვლევის მიზანს წარმოადგენს ახალი ინტეგრაციული დისციპლინის, გეოარქეოლოგიის არსის, დანიშნულების, განვითარების მნიშვნელობა და პერსპექტივების შესწავლა. ამგვარი შესწავლა საშუალებას მოგვცემს, განვსაზღვროთ გეოარქეოლოგიის მნიშვნელობა.

კვლევის მეთოდები

კვლევის მეთოდები უკავშირდება არქეოლოგიის (გეოარქეოლოგიის) განვითარების თავისებურებების შესწავლას ევროპულ, ამერიკულ, აზიურ და აფრიკულ სამეცნიერო და საგანმანათლებლო სივრცეში (რისი მოპოვებაც გახდა შესაძლებელი ინტერნეტსივრცეში), სამეცნიერო წყაროების, შესაბამისი თეორიული კონცეფციების და შესაბამისი მასალების სისტემურ და შედარებით ანალიზს.

შედეგები

1. გეოგრაფიული არქეოლოგიის (გეოარქეოლოგიის) არსი

გეოგრაფიული არქეოლოგიის (გეოარქეოლოგიის) არსი უძველესი ლანდშაფტების, წარსულის გარემოს რეკონსტრუქციაში, ადამიანისა და გარემოს შორის ისტორიული კავშირების შეფასებაში მდგომარეობს. გეოგრაფიული არქეოლოგია არის გეოგრაფიის ის მიმართულება, რომელიც მრავალდისციპლინარული მიდგომით და არქეოლოგიური მასალის ანალიზის საფუძველზე, საშუალებას გვაძლევს, გავცეთ პასუხები კითხვებზე: როგორი იყო უძველესი ლანდშაფტები? როგორი გარემო პირობები იყო წარსულში? როგორი დამოკიდებულება ჰქონდა ადამიანს გარემოსადმი? როგორ იყენებდა ბუნებრივ რესურსებს და გეოგრაფიულ გარემოს და სხვ.

იმის გათვალისწინებით, რომ არქეოლოგი ჯეროვან დონეზე ვერ აანალიზებს იმ გეოგრაფიულ ინფორმაციას, რომელიც ზემოაღნიშნული კითხვებისთვის პასუხის გასაცემდაა საჭირო, დადგა საჭიროება ახალი სამეცნიერო მიმართულების ჩამოყალიბებისა, რომელსაც გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) ეწოდება.

იმისათვის, რომ მეცნიერებამ უძველესი ლანდშაფტების და წარსულის გარემოს რეკონსტრუქცია შეძლოს, საჭიროა ისეთი ცოდნა, რომელიც გეოგრაფს აქვს. ამგვარია: კონკრეტულ გარემოში გეოეკოლოგიური ვითარების ადამიანის სამეურნეო თუ საყოფაცხოვრებო საქმიანობის კავშირი გარემო ფაქტორებთან, ტერიტორიის ათვისების ფორმები და მასშტაბები, ამგვარი ინფორმაციის მოპოვება, არქეოლოგიური მასალის ანალიზთან ერთად, ციფრულ-სასიმალო მოდელის (DEM), დისტანციური ზონდირების და გეოსაინფორმაციო სისტემების (GIS) დახმარებით ხორციელდება.

წარსულში გეოგრაფიული გარემო არსებითად განაპირობებდა ადამიანის საცხოვრებელი და სამეურნეო პირობების გამოყენების თავისე-

ბურებებს, რომლის შესწავლაც გეოგრაფიული არქეოლოგიის (გეოარქეოლოგიის), როგორც გეოგრაფიული მეცნიერების, ერთ-ერთი მიმართულების კვლევის ძირითად მიზანს წარმოადგენს.

„გეოარქეოლოგია წარმოადგენს მრავალდისციპლინურ მიდგომას, სადაც გეოგრაფიული და გეომეცნიერული ცნებები და მეთოდები გამოიყენება პრეისტორიაში, არქეოლოგიასა და ისტორიაში“ (Rapp and Hill, 1998).

ამგვარად, გეოარქეოლოგია არის მეცნიერება, რომელიც უზრუნველყოფს დედამიწის შემსწავლელ მეცნიერებათა მეთოდებისა და ცნებების გამოყენებას არქეოლოგიური კვლევის მიზნებისთვის. ამასთან, გარემოსდაცვითი კონტექსტუალური საკითხების გასარკვევად, გეოარქეოლოგები უნდა იყვნენ გამოყენებითი მეცნიერების პრაქტიკოსები (Butzer, 1982; Fouache, 2006; Fouache and Rasse, 2007).

გეოსაინფორმაციო სისტემა (GIS) კარგად არის ადაპტირებული, რომ გააანალიზოს ყველა ინფორმაცია, რომელიც მიწოდებულია სხვადასხვა დისციპლინის მიერ ადამიანისა და სოციალურ მეცნიერებათა და დედამიწის შემსწავლელი მეცნიერებებისგან. გაფართოებული გაგებით, გეოსაინფორმაციო სისტემა (GIS) არის ინსტრუმენტი, რომელიც მომხმარებლებს საშუალებას აძლევს, შექმნან ინტერაქტიული მოთხოვნები, გააანალიზონ სივრცული ინფორმაცია, შეცვალონ მონაცემები, შექმნან რუკები და წარმოადგინონ ყველა ამ ოპერაციის შედეგები არქეოლოგიური და გეოარქეოლოგიური კვლევებისთვის (Kvamme, 1999; Fletcher, 2008).

არქეოლოგიური პროგნოზირების მოდელირება, რომელიც გეოსაინფორმაციო სისტემის (GIS) საშუალებით შესაძლებელი გახდა, ერთადერთი ყველაზე ადრეული პროგრამაა და კვლავ იზრდება, როგორც კულტურული რესურსების მართვისა და დაგეგმვის ინსტრუმენტი (Kvamme, 1999; Fry et al., 2004).

ამრიგად, გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) არის გეოგრაფიის ახალი მი-

მართულება, რომელიც ჩამოყალიბდა უახლოეს წარსულში და აქვს მრავალდისციპლინარული მიდგომა, სწორედ გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) არის ის დარგი, რომელიც გვაძლევს შესაძლებლობას, გეოგრაფიული და გეომეცნიერული ცნებები და ცოდნა გამოვიყენოთ წარსულის გარემოს, ლანდშაფტების რეკონსტრუქციისთვის, რისთვისაც აუცილებლად გვჭირდება გეოსაინფორმაციო სისტემა (GIS), რომლითაც მოვახდენთ არქეოლოგიური პროგნოზირების მოდელირებას, მისი დახმარებით შესაძლებელია: წარსულისა და დღევანდელი გარემოს (რელიეფი, ჰიდროლოგია, სანაპირო ზოლები, მცენარეული საფარი და ა.შ.) ევოლუციის 3D მოდელირება, გარემოსდაცვითი, პალეოეკოლოგიური და არქეოლოგიური მონაცემების შედარება და სხვა.

2. გეოგრაფიული არქეოლოგია მსოფლიოს უმაღლეს საგანმანათლებლო სივრცეში

შესწავლილ იქნა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის 12 უნივერსიტეტ-კოლეჯი (ამერიკის, დიდი ბრიტანეთის, მალაიზიის, გერმანიის, კანადის, ირლანდიის და სხვა ქვეყნების), სადაც როგორც საბაკალავრო ასევე სამაგისტრო პროგრამებზე ისწავლება გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) ან გეოგრაფიისა და არქეოლოგიის ინტეგრაციული პროგრამები.

გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) მრავალ ქვეყანაში განვითარებული სამეცნიერო მიმართულებაა, რომელიც დღითიდღე მეტად აქტუალური ხდება, რაც მის მნიშვნელობაზე მიუთითებს. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ სწავლებებთან ერთად ამ მიმართულებით კვლევებიც აქტუალურად ხორციელდება.

საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში არქეოლოგიის მიმართულებაზე არაერთი გეოგრაფიული საგანი ისწავლება, თუმცა გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) საქართველოში მხოლოდ საწყის ეტაპზე არსებული სამეცნიერო მიმართულებაა.

3. გეოგრაფიულ-არქეოლოგიური კვლევები ქართველ მეცნიერთა შრომებში და მისი განვითარების პერსპექტივები

ცნობილია რამდენიმე ქართველი არქეოლოგი (ისტორიკოსი) ანუ ის მეცნიერები, რომლებიც გეოგრაფიულ კვლევის მეთოდებს აქტიურად იყენებენ თავიანთ შრომებში, ესენია:

3.1. ჯიმშერ ჩხვიმიანს სადოქტორო დისერტაციაში „შუა საუკუნეების ქალაქ დმანისის მოსახლეობის სოციალური, ეთნიკური და კონფესიური სტრუქტურის საკითხები (ისტორიულ-არქეოლოგიური გამოკვლევა“ (ჯ. ჩხვიმიანი, 2020) სხვადასხვა კვლევის მეთოდებთან ერთად გამოყენებული აქვს გეოსაინფორმაციო და ტოპოგრაფიული კვლევის მეთოდი, ქალაქგეგმარებითი და ნივთიერი მასალის 3D მოდელირების და მისი ანალიზის მეთოდი;

3.2. მადონა მშვილდაძის სადისერტაციო ნაშრომში „იბერიის ქალაქთა ლოკალიზაცია კლავდიოს პტოლემეის კოორდინატთა სისტემის მიხედვით“ (მ. მშვილდაძე, 2015) ფართოდ და სიღრმისეულად არის ჩატარებული გეოგრაფიული კვლევა. სადისერტაციო ნაშრომის მომზადების დროს სხვა მეთოდოლოგიებთან ერთად გამოყენებულია შემდეგი მეთოდოლოგია: საველე არქეოლოგიური სამუშაოების ჩატარება (ურბანული თვალსაზრისით ტერიტორიის შეფასება, GPS-კოორდინატების აღება, საველე ფოტოფიქსაცია), ადრეული და თანამედროვე პერიოდის ისტორიული რუკების მოძიება და შესწავლა, კოორდინატთა ბადეზე მყარი წერტილის აღება და მათი თანამედროვე სიტუაციაში გადმოტანა, შესაბამისი პარალელებისა და მერიდიანების გათვალისწინებით ტოპონიმების რუკაზე დატანა.

3.3. გურამ ჩხატარაშვილის სადოქტორო დისერტაციაში „სამხრეთ კავკასიის ფინალური ზედა პალეოლითის რეგიონალური თავისებურებანი (ძუძუანას და საწურბლიას მღვიმეების მიხედვით)“ (გ. ჩხატარაშვილი, 2016), რეგიონის ფიზიკურ-გეოგრაფიული და გეოლოგიუ-

რი მონაცემების შესწავლის შედეგად, დადგენილია ზედა პალეოლითური კულტურის ძეგლების გეოგრაფიული თავისებურებანი და მათი გავრცელების მიზეზები;

3.4. ირინე დემეტრაძის სადისერტაციო ნაშრომში – „იბერიის კულტურული ლანდშაფტები: ნამოსახლართა მოდელები „მცხეთის ქვეყანაში“ ძვ.წ. პირველ-ახ.წ. მესამე საუკუნეებში“ (ი. დემეტრაძე, 2014) რამდენიმე ინტერდისციპლინური კვლევის მეთოდი გამოყენებული, მათ შორისაა: ნამოსახლართა გეოგრაფიული (სივრცითი) ანალიზი, ლანდშაფტური თავისებურებების განსაზღვრის და ფენომენოლოგიური კვლევის მეთოდი (რაც კულტურული ლანდშაფტის ინტერპრეტაციას გულისხმობს). ამგვარი კვლევები GIS-ის მეთოდების გამოყენებით განხორციელდა (ი. დემეტრაძე, 2014). დისერტაციაში კულტურული და ბუნებრივი პროცესების გასაანალიზებლად, სხვა მონაცემებთან ერთად, გეოგრაფიული მონაცემებიც გაერთიანდა. კვლევის შედეგად განხორციელდა კულტურული და ბუნებრივი ლანდშაფტის რეკონსტრუქცია. არქეოლოგიური, ეთნობოტანიკური, ისტორიული და გეოგრაფიული მონაცემების ინტეგრირება და ანალიზი კულტურული და ბუნებრივი პროცესების შესასწავლად.

შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ ალექსანდრე ჯავახიშვილის შრომებს ანთროპოლოგიაში, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქართული გეოგრაფიული მეცნიერების ისტორიაში და არა მარტო.

„ალ. ჯავახიშვილის სამეცნიერო გამოკვლევებმა შუქი მოჰფინა საქართველოსა და კავკასიის თანამედროვე მოსახლეობის ანთროპოლოგიის კარდინალურ პრობლემებს; თავისი შრომებით მოიცვა კავკასიისა და საქართველოს თითქმის მთელი გეოგრაფია – გეომორფოლოგია, კლიმატოლოგია, ეკონომიკური გეოგრაფია, კარტოგრაფია, ქვეყანათმცოდნეობა და ლანდშაფტმცოდნეობა; ჩასწვდა საქართველოში გეოგრაფიული მეცნიერების ისტორიის საკითხებსაც.

ალექსანდრე ჯავახიშვილი თავისი სამეცნიერო მოღვაწეობის პირველ ორ ათეულ წელს (1917 წლამდე) მოსკოვში ატარებს და 11 უმთავრესად საქართველოსა და კავკასიის ხალხთა ანთროპოლოგიის სადავო და ნაკლებად ცნობილ საკითხებს იკვლევს; ამ საკითხების შესწავლას კი დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის ისტორიის, ურთიერთდამოკიდებულებისა და ნათესაობის გადუწყვეტელი ან წყვდიადით მოსილი საკითხების გამოსარკვევად.

საქართველოსა და კავკასიის თანამედროვე მოსახლეობის ფიზიკური და ანთროპოლოგიური შედგენილობის შესწავლას, ამ მოსახლეობის შემადგენელი ანთროპოლოგიური ტიპებისა და ჯგუფების წარმოშობის გაშუქებას და მსოფლიო ხალხთა ანთროპოლოგიურ ტიპებთან და ჯგუფებთან მათი დამოკიდებულების საკითხების გარკვევას ალ. ჯავახიშვილი იწყებს საქართველოს გულის – ქართლის ქართველების შესწავლით. ამ მიზნით იგი 1903 და 1904 წლების ზაფხულის თვეებში ანთროპოლოგიურ კვლევა-ძიებას ეწევა ქართლში.

შემდგომ წლებში ალ. ჯავახიშვილი ანთროპოლოგიურ დაკვირვებებს აგრძელებს საქართველოს დანარჩენ კუთხეებში: 1905 წელს – კახეთსა და მთიულეთში, 1908 წელს – იმერეთსა და რაჭაში, 1909 წელს – გურიაში, 1911 წელს – სამეგრელოში. თითოეულ ამ კუთხეში ალ. ჯავახიშვილმა ას-ასი ცდის პირი შეისწავლა. სულ საქართველოში 900 პირი შეისწავლა, რომელთა შესახებ ას-ასი ზომითი მონაცემი აქვს აღებული. ამ მონაცემებს, მაშინდელი მათი პირდაპირი დანიშნულების გარდა, დღესაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ისეთი პრობლემის გასარკვევად, როგორიცაა ადამიანთა განსაკუთრებული დიდსიმადლიანობა (გიგანტიზმი) მსოფლიოს ხალხთა, კერძოდ, ქართველთა შორის. საქართველოს ცალკეული მხარეების ქართველების ანთროპოლოგიური დახასიათებისადმი მიძღვნილ სტატიებში, აგრეთვე, შემაჯამებელი მონოგრაფიების პირველ თავებში,

იმდროინდელი მსგავსი ნაშრომებისაგან განსხვავებით, ალ. ჯავახიშვილი იძლევა საკმაოდ ღრმა და საფუძვლიან გეოგრაფიულ, ისტორიულ და ეთნოგრაფიულ დახასიათებას.

ალ. ჯავახიშვილის ანთროპოლოგიური შრომების მაღალმეცნიერულ ღირებულებაზე ის ფაქტიც მეტყველებს, რომ საქართველოს ანთროპოლოგიის ორ მონოგრაფიას (საქართველოს ანთროპოლოგია, ტ. I, „ქართლისა და კახეთის ქართველები“ და ტ. II, „იმერეთის, გურიისა და რაჭის ქართველები“) მოსკოვის უნივერსიტეტთან არსებულმა ბუნებისმეტყველების, ანთროპოლოგიისა და ეთნოგრაფიის მოყვარულთა საზოგადოებამ უმაღლესი სამეცნიერო ჯილდო – პროფესორ ა. პ. რასცვეტოვის პრემიები მიანიჭა 1906 და 1912 წლებში, როგორც ძვირფასი შენამენი კავკასიის ანთროპოლოგიაში და რომელიც გამოირჩევა მასში მოყვანილი მონაცემების სიუხვით, დეტალური დამუშავებითა და მაღალი მეცნიერული დონით. ალ. ჯავახიშვილის გამოკვლევებით დადასტურდა, რომ ქართლის, კახეთის, მთიულეთის, იმერეთის, რაჭის, გურიისა და სამეგრელოს ქართველები ერთმანეთთან ანთროპოლოგიური ნიშნების მიხედვით დიდ მსგავსებას ამჟღავნებენ, განსხვავებანი კი უმნიშვნელოა, ამასთან, ქართველები ადგილობრივ, ავტოქტონურ მოსახლეობას წარმოადგენენ კავკასიაში.

შემდგომ წლებში ალ. ჯავახიშვილის კვლევა-ძიება სცილდება საქართველოს ფარგლებს და სწავლობს კავკასიის თანამედროვე მოსახლეობის ანთროპოლოგიას.

ევროპული და ამერიკული სამეცნიერო სკოლების გამოცდილების მიხედვით, გეოგრაფიული არქეოლოგიის მეთოდოლოგია და გამოცდილება საქართველოში პრაქტიკულად არ გამოიყენება. ქართველი მეცნიერები გარკვეულწილად იყენებენ გეოგრაფიული კვლევის მეთოდებს არქეოლოგიური კვლევის პროცესში, თუმცა პრაქტიკულად არ ითვალისწინებენ არსებულ გამოცდილებას და ამის გამო ამგვარ კვლევებს არ გააჩნიათ მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა.

საქართველოში გეოგრაფიული არქეოლოგიის განვითარების პერსპექტივები რამდენიმე მომენტს უკავშირდება: 1. დეტალურადაა შესასწავლი ამ სამეცნიერო მიმართულების საერთაშორისო გამოცდილება; 2. იგი აქტიურად უნდა დაინერგოს სასწავლო პროცესში და 3. გააქტიურდეს ქართველ გეოგრაფთა და არქეოლოგთა სამეცნიერო კავშირები.

კვლევის პერსპექტივები

კლიმატის ცვლილების თანამედროვე ტენდენციების ფონზე ძალზე აქტუალური ხდება როგორც პალეოგეოგრაფიული, ისე გეოგრაფიულ-არქეოლოგიური გამოკვლევები. მისი მეშვეობით იქნება შესაძლებელი, წარმოვაჩინოთ ისტორიულ წარსულში ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ადამიანთა სამეურნეო და საყოფაცხოვრებო საქმიანობის კავშირი ბუნებრივ გარემოსთან, ბუნებრივი რესურსების და გარემო ფაქტორების გავლენა საზოგადოების განვითარების პროცესებზე, კავშირი ბუნებრივი გა-

რემოს ცვლილებასა და საზოგადოებრივი აქტივობის ფორმებს შორის.

დასკვნები

გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) არის ინტეგრაციული გეოგრაფიის ახალი მიმართულება, რომელიც ჩამოყალიბდა უახლოეს წარსულში და აქვს *მრავალდისციპლინარული* მიდგომა.

გეოგრაფიული არქეოლოგია აქტიურად ისწავლება მსოფლიოს არაერთ უმაღლეს სასწავლებელში, როგორც გეოგრაფიულ, ისე ისტორიული საგანმანათლებლო პროგრამების ფარგლებში.

გეოგრაფიული არქეოლოგია (გეოარქეოლოგია) საქართველოში პრაქტიკულად ჩასახვისა და განვითარების საწყის სტადიაზე იმყოფება და არსებითად გაიგივებულია პალეოგეოგრაფიასთან, რაც არ შეესაბამება საერთაშორისო გამოცდილებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. დემეტრაძე ი., *იბერიის კულტურული ლანდშაფტები: ნამოსახლართა მოდელები „მცხეთის ქვეყანაში“*, ძვ.წ. პირველ-ახ.წ. მესამე საუკუნეებში, თბ., ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2014.
2. ელიზბარაშვილი ნ., *გეოგრაფიის საფუძვლები*, თბ., „უნივერსალი“, 2010.
3. მშვილდაძე მ., *იბერიის ქალაქთა ლოკალიზაცია კლავდიოს პტოლემეის კოორდინატთა სისტემის მიხედვით*, თბ., ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2015.
4. ჩხატარაშვილი გ., *სამხრეთ კავკასიის ფინალური ზედა პალეოლითის რეგიონალური თავისებურებანი (მუძუანას და საწურბლიას მღვიმეების მიხედვით)*, ბათუმი, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2016.
5. ჩხვიმიანი ჯ., *შუა საუკუნეების ქალაქ დმანისის მოსახლეობის სოციალური, ეთნიკური და კონფესიური სტრუქტურის საკითხები*, თბ., ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2020.
6. <http://dspace.gela.org.ge>.